

Panium - Nọ́nbà Máraùn-ún

Àwọn Ajinigbé Láàárín Àwọn Eniyàn Rẹ: Igbéga àti Iṣubú Róòmù nínú Àsọtélé

Jeff Pippenger
2025-03-05

Ìwé Dániẹ̀lì sí itàn àsọtélé àgbàyanu kan payá, ní fifi ilàna itúnṣe àti ifòrògbòrò hùn, èyí tí ó hun ara rẹ jade nípasẹ̀ àwọn iran inú rẹ, láti ara ère onírin oríṣíríṣi ti orí 2 tí tí dé àwọn ìjà ọba tó díjù ti orí 11. Nínú àkópò ilàna yìí ni èrì alágbára kan ti farahàn: Ogun Áktìòmù ní ọdún 31 S.K., tí ó parí ní iṣubú Ejibiti ní ọdún 30 S.K., dúró gégé bí imúṣe pàtàkì ti Dániẹ̀lì 11:25, 26, tí ó sì samisi ibèrẹ̀ iṣàkóso gíga ọdún 360 ti Róòmù keferi.

Dániẹ̀lì 11 bèrẹ̀ pẹ̀lú ìdide àti iṣubú àwọn ìjọba nlá léyìn ikú Alẹ́kisándà Nlá ní ọdún 323 ọ́ájú Kristi. Sùgbón, ní ẹ̀sẹ̀ 14, iyípadà kan ṣẹ̀lẹ̀. Ní agbègbè ọdún 200 ọ́ájú Kristi, bí Ántíókù III (Magnus) ti n múra sí Ogun Panium lòdì sí ọba-ọmọ Ptolemy V, Róòmù dá sí ọ̀ràn nàà, kì í ṣe gégé bí ẹ̀ni tí ó kàn n wòran lásán, sùgbón gégé bí “àwọn ọ̀lọ̀ṣà àwọn èniyàn rẹ.” Níwọn bí ibànujẹ̀ rẹ̀ ṣe jẹ̀ nípa bí a ṣe lè dá ipèsè àlikámà Ejibiti bójú mu láàrín rudurudu Hẹ̀lénístìkì, Róòmù fi agbára ikópa rẹ̀ hàn ní àsikò Ogun Kejì ti Makedonia (200–197 ọ́ájú Kristi), ó sì pèsè pápá fún ipa àsọtélé rẹ̀.

Àṣẹ-ọba Róòmù Lóri Àwọn Júù

Tẹ̀ síwájú dé ọdún 63 S.K., ẹ̀sẹ̀ 16 sì rí imúṣe nígbà tí Pompey gbógun ti Jerusalemu, tí ó wọ̀ Ibi Mímọ̀ Jùlọ̀, tí ó sì fi iṣàkóso Romu múlẹ̀ lóri “ilẹ̀ ọ̀lá.” Láti ibẹ̀, ẹ̀sẹ̀ 17 sí 22 topasẹ̀ àtélé àwọn èniyàn pàtàkì ti Romu: àwọn ipolongo ogun Pompey ní apá ilà-oòrùn, àwọn iṣẹgun àti ipàniyàn Julius Caesar ní ọdún 44 S.K., ìjọba Augustus Caesar tí ó gbé owó-orí sókè (gégé bí a ti ṣe àkiyèsí rẹ̀ nínú Luku 2:1) tí ó parí ní ọdún 14 S.K., àti Tiberiu tí ó ṣàbójútó kíkàn Kristi mó àgbélébùú ní ọdún 31 S.K., nígbà tí “olóri májẹmú” nàà ni a fọ̀. Ilà àsọtélé láti ọ̀dò Pompey ní Jerusalemu dé ọ̀dò Titu ní Jerusalemu ní ọdún 70 S.K., fi ilà iṣàkóso agbára Romu lóri àwọn èniyàn Ọ̀lọ̀run hàn.

Bíbèrẹ̀ pẹ̀lú Gẹ̀nẹ̀ràlì ará Róòmù kan tí ó sọ tẹ̀npìlì di aláimọ̀, tí tí dé ọ̀pin nígbà tí Gẹ̀nẹ̀ràlì ará Róòmù kan pa tẹ̀npìlì run, n pèsè ààmì Alfa àti Omega. Bíbèrẹ̀ pẹ̀lú isòdídí aláimọ̀ àti píparun ní ọ̀pin, ilà itàn nàà pẹ̀lú ní isòdídí aláimọ̀ àti píparun Ẹ̀ni nàà tí Ó sọ nípa ara Rẹ̀ pé, “È wó tẹ̀npìlì yìí lulẹ̀, ní ọjọ̀ mẹ̀ta sì ni Èmi yòò tún un dide.” Ọ̀tító jẹ̀ àkópò létà àkókó, ẹ̀kẹ̀tálá, àti ikeyin nínú àlífábẹ̀tì Héberù, àti pé ilà tí ó bèrẹ̀ pẹ̀lú Pompey tí ó sì parí pẹ̀lú Titus ní iparun tẹ̀npìlì àárín kan tí a sojú rẹ̀ nípasẹ̀ àárín àwọn àgbélébùú mẹ̀ta tí wọn gbé kalẹ̀ ní àárín gangan ọ̀sẹ̀ nàà tí Kristi wá láti fi jẹ̀rìí májẹmú nàà múlẹ̀. Àwọn ẹ̀sẹ̀ kẹ̀rindínlógún tí tí dé kejìlélógún n sojú ilà àsọtélé kan tí ó rú ààmì ọ̀tító. Àwọn ilà àsọtélé pàtàkì díẹ̀ wà nínú itàn tí àwọn ẹ̀sẹ̀ nàà sojú, sùgbón kókó pàtàkì ilà nàà ni iṣàkóso Róòmù lóri àwọn Júù.

Àwọn Àjọ àti Àwọn Àdéhùn

Èṣẹ 23 “tun so ọ, o si fi kun un” nipa pipada seyin si odun 161–158 saaju ibi Kristi, nigba ti awon Juu labe Judasi Makabiysi da adehun kan po mo Roomu (1 Maccabees 8). Eyi safihan ona ara oto ti Roomu gba ko ijoba re silẹ—isegun nipase awon adehun ati isokan, ona kan ti o yatọ si ti awon asaaju re tele. Èṣẹ 24 pari ipin yi, ni fifi akiyesi han pe Roomu yo “se atenederun ogbon etan re lati inu awon ibi agbara, ani fun igba kan.”

Leyin ifemule ti a ba da pelu re, yo huna etan: nitori yo dide, yo si di alagbara pelu eniyan die. Yo wo inu awon ibi olora julọ ti agbegbe naa ni alafia; yo si se ohun ti awon baba re ko se ri, tabi awon baba awon baba re; yo tu ikogun, ati ije, ati oro ka laarin won: be ni yo gbero ete re si awon ibi olodi, ani fun igba die. Danieli 11:23, 24.

Fun Akoko Kan

Oro ti a tumo si “si” ni a le loye gege bi oro naa “lati”. Roomu n so tele nipa awon eto re “lati”. Oro naa “lati” ninu ese naa toka si ilu Roomu, okan oselu ati olugun ijoba-oba naa, gege bi ibudo awon ogbon-imurasile re. “Akoko” naa, ni itumo asotele, je odun 360, ti o bere nigba ti Ejibiti shubu ni odun 30 BC leyin Actium, ti o si pari ni odun 330 nigba ti Constantine fi Roomu silẹ lo si Constantinople.

Èṣẹ 25 ati 26 doju ko Actium funra re gan-an.

Yo si ru agbara re ati igboya re soko si oja guusu pelu egbe-ogun nla; oja guusu naa yo si ru soko si ogun pelu egbe-ogun ti o tobi gidigidi, ti o si lagbara; sugbon ki yo duro: nitori won yo pete ete si i. Be ni, awon ti n je ninu ipin onje re yo pa a run, egbe-ogun re yo si kun-un ka; opolopo yo si shubu, a pa won. Danieli 11:25, 26.

Ni odun 31 S.K., Okutefianu, ti o duro fun Roomu gege bi “oba ariva,” ko awon omo-ogun re jo si ija si Ijibiti ti Kilipatira, “oba guusu,” ninu ipade ogun oju omi nla kan ti o gbajugbaja. “Omo-ogun nla re, ti o si lagbara gidigidi” ti Antoni ati Kilipatira rewesi, won si shubu nitori “ete” ogbon ogun (imulo ogbon Agiripa) ati awon itanran—iyapa awon alabaasepo Antoni kuro lodore re ati iyipada padaseyin Kilipatira laarin ogun. Ni odun 30 S.K., Ijibiti di ekun ijoba Roomu, eyi si si ona si isakoso Roomu kere ti ko ni oludije. Akoko odun 360 yi, lati 30 S.K. titi de 330, ba ilapo mo agbara giga Roomu ti o da lori odi agbara ibere re, titi di igba ti iyipada Konsitantinun “wo lule” odi agbara naa, gege bi Danieli 8:11 ti so tele.

Be ni, o gbe ara re ga ani titi de odo olori omo-ogun naa, nipase re ni a si mu ebo ateyinwa kuro, a si wo ibi mimore lule. Danieli 8:11.

Nigba ti Constantine ko ilu Rome silẹ nitori ilu Constantinople, o fi aaye sofo ti agbara silẹ ni ilu Rome, ti o si silẹ fun ijo papal lati gba ite ase ti ilu Rome n soju. Ise naa mu ese keji ti Ifihan ori ketala se.

Eranko naa ti mo si ri dabi amotekun, ese re si dabi ese beari, enu re si dabi enu kinniun: dragoni naa si fi agbara re, ati ite re, ati ase nla fun un. Ifihan 13:2.

Ninu Danieli 8, oro Heberu meji ototo, ti a tumo mejèji si “ibi mimore,” ni won ya itan ibi mimore ninu iwe Danieli sotore. Iwe Danieli safihan ogun kan laarin Kristi ati Satani gege bi a ti sapèjuwe

rẹ́ nínú àwọn aṣojú ayé ti Kristi àti ti Sátáni. Bábílóni, aṣojú ayé Sátáni, ṣẹgun Jerúsálẹ̀mù ní ibẹ̀rẹ̀ Dániẹ̀li, Jerúsálẹ̀mù sì ṣẹgun Bábílóni ní ẹ̀sẹ̀ kẹ̀kẹ̀dógójì orí kọ̀kànlá. Àwọn ijọba tí ilú Jerúsálẹ̀mù àti ilú Bábílóni dúró fún ni “àwọn ibi mímọ̀ agbára.” Ilú Bábílóni àti Jerúsálẹ̀mù jẹ́ ibi mímọ̀ agbára méjèjì, àwọn méjèjì sì ní tẹ̀npilì tiwọn nínú ilú náà. Tẹ̀npilì Pantheon wà nínú ilú Róòmù, tẹ̀npilì tó wà ní Jerúsálẹ̀mù sì ni ẹ̀lẹgbẹ̀ rẹ́ nínú itàn àṣotẹ̀lẹ̀. Bábílóni àti ilú Róòmù jẹ́ èké-àwòrán Jerúsálẹ̀mù.

Nínú Dániẹ̀li 8, àwọn ọ̀rọ̀ Héberù méjì náà ni “miqdash” ní ẹ̀sẹ̀ 11, níbi tí iwo kékeré náà (Róòmù abòrìṣà) ti sọ “ibi ibi mímọ̀ rẹ́” kalẹ̀ (ilú Róòmù), nígbà tí Kònsítántíni sí ijọba lọ sí ibòmíràn ní ọ̀dún 330. Ọ̀rọ̀ kejì sì ni “qodesh” ní ẹ̀sẹ̀ 13, 14, níbi tí ibi mímọ̀ Olórùn ti ń dúró de iwènùmọ̀ léyìn ọjó 2300. Bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé a túmọ̀ àwọn ọ̀rọ̀ méjèjì sí ibi mímọ̀, “miqdash” lẹ́ ṣojú fún odi ààbò Olórùn tàbí odi ààbò abòrìṣà, nígbà tí “qodesh” nìkan ni a lò nínú Bíbẹ̀li láti ṣojú fún ibi mímọ̀ Olórùn.

Nínú Dániẹ̀li 11:31, “ibi mímọ̀ agbára” (ilú Róòmù) ni a sọ di aláimọ̀ bí àwọn Bárbáriansi àti Vándáàli ẹ̀ se mú ogun wá sí ilú Róòmù. “Àwọn apá” inú ẹ̀sẹ̀ náà bèrẹ̀ pẹ̀lú Clovis ní ọ̀dún 496, ó sì tẹ̀síwájú títi Róòmù pápá fi gbéga ní kíkún ní ọ̀dún 538, nígbà tí a lẹ́ àwọn Ostrogoths jáde kúrò ní ilú náà.

Ìlẹ̀ àṣotẹ̀lẹ̀ láti Actium ń gòkè lọ kojá ọ̀dún 330. “Àwọn ọ̀kọ̀ ojú omi Kittimu” inú ẹ̀sẹ̀ 30 ń tọ̀ka sí àwọn Vandals lábẹ̀ Genseric, tí wọn kó Romu ní ọ̀dún 455, tí ó jẹ́ àmì iwólẹ̀ Romu ti Ìwò-oòrùn. Nígbà náà ni Romu Pápá dide, tí ó sì jọba láti ọ̀dún 538 títi di 1798; fún ọ̀dún 1260 títi Gbogbogbo Berthier ti Napoleon fi mú Pius VI, tí ó sì fi “ogbẹ̀ ikú” náà jẹ́ é. Ọ̀dún 360 ti Romu keferi, láti ọ̀dún 30 ń sáájú ibi Kristi sí 330, ń fi ojú ara wọn hàn pẹ̀lú ọ̀dún 1260 ti Romu Pápá, níwọn bí ọ̀kọ̀ọkan wọn ti bèrẹ̀ nígbà tí idènà kẹ̀ta kan (Ejibiti, Ostrogoths) ṣubú.

“Ọ̀ba àríwá” ọ̀de-òní farahàn nínú ẹ̀sẹ̀ 40. Ní ọ̀dún 1989, ipò pàápà, tí ó fara pọ̀ ní ikòkọ̀ pẹ̀lú USA ti Reagan (èyí tí a ṣàpẹ̀rẹ̀ rẹ̀ gégé bí kẹ̀kẹ̀-ogun, ọ̀kọ̀ ojú omi, àti àwọn ẹ̀lẹ̀ṣin), sọ USSR di iṣubú, “Ọ̀ba guúsù” (àìgbàgbọ̀ nínú Olórùn/Kómúnisimù). Ẹ̀sẹ̀ 41 fi hàn pé ipò pàápà ṣẹgun “ilẹ̀ ọ̀lọ́lá” náà—ní yíyí USA Pùròtẹ̀sítànti padà sí USA Kátólíiki—nígbà tí ẹ̀sẹ̀ 42 àti 43 fi hàn pé Àjọ̀ Ìṣọ̀kan Àgbáyé tí Ejibiti dúró fún fi ara rẹ̀ jòwọ̀ sí ìṣọ̀kan mẹ̀ta kan tí ó ní Àjọ̀ Ìṣọ̀kan Àgbáyé (dragoni), Fatikani (eranko náà), àti Orílẹ̀-Èdè Amẹ̀ríkà (wòlù èké), tí ń darí ayé lọ sí Amágedóni. Ẹ̀sẹ̀ 45 sọ àṣotẹ̀lẹ̀ ọ̀pin agbára yí, “láisi ẹ̀ni kankan láti ràn án lówó”; ogbẹ̀ rẹ̀ ni a mú lárada nínú ẹ̀sẹ̀ kọ̀kànlẹ̀lógójì, ṣùgbọ̀n a fi ipinnu iparun rẹ̀ múlẹ̀ ní ẹ̀sẹ̀ m̀arùn-únlẹ̀lógójì.

Aktiumu ní ọ̀dún 31 S.K. ni kókó àwọn ẹ̀sẹ̀ 25, 26, tí ó sì bèrẹ̀ ijọba ọ̀dún 360 ti Róòmù láti inú ibi mímọ̀-ibi agbára rẹ̀. Pẹ̀lú ẹ̀sẹ̀ kẹ̀rínlá gégé bí ikilò àfikún, itàn Róòmù keferi láti ẹ̀sẹ̀ kẹ̀rínlínlógún títi dé iyípadà sí Róòmù pàápá ní ẹ̀sẹ̀ mọ̀kànlẹ̀lógbọ̀n ni ilà pípé ti Róòmù keferi. A pín ilà náà sí apá mẹ̀ta. Ẹ̀sẹ̀ kẹ̀rínlínlógún sí méjìlẹ̀lógún ni ilà ìṣàkóso agbára Róòmù lórí Ísírẹ̀li ìgbà àtíjọ̀. Ẹ̀sẹ̀ mètálẹ̀lógún àti m̀erínlẹ̀lógún fi iṣẹ̀ ikọ̀ ilẹ̀ ọ̀ba-ọ̀ba hàn, èyí tí Róòmù lò nígbà tí ó ń ṣẹgun nípasẹ̀ àjọ̀ṣepọ̀ àti májẹ̀mù pẹ̀lú agbára ọ̀mọ-ogun. Láti ẹ̀sẹ̀ m̀erínlẹ̀lógún títi dé itẹ̀jádẹ̀ ikeyin ní ẹ̀sẹ̀ mọ̀kànlẹ̀lógbọ̀n ni ilà alápa méjì kan tí ń ṣàpẹ̀rẹ̀ àkókò kan nígbà tí Róòmù gbé ara rẹ̀ ga, léyìn èyí ni iṣubú tọ̀ ọ̀ léyìn.

“Àkókò tí a yàn” ni iparí ọdún méta ọgórùn-ún àti ọgóta náà ní ọdún 330. Àwọn esè ketàdínlógún [27] tí tí dé gbólóhùn ikeyin esè kòkànlélógbòn [31], èyí tí ó fi hàn ìgbà tí agbára pápá, tí a sàpèrè rẹ gégé bí iríra tí n mú ahoro dé, fi jókòó lóri itẹ ní ọdún 538, ni itàn Romu keferi nínú àyíká àkókò ọdún méta ọgórùn-ún àti ọgóta ti isákóso gíga jùlọ, èyí tí lẹyìn náà ni ọdún igba [200] àti méjọ [8] ti isubú onítèsíwájú tẹ lé.

Nítórí náà “àkókò” esè kerinlélógún bèrè ní 31 BC pèlú àfikún ọba gúúsù sí agbègbè ijoba ọba àríwá, ó sì parí ní 330 pèlú pínpin ọba àríwá sí ilà-oòrùn àti iwò-oòrùn. Láti 330 tí tí dé 538, Róòmù abòrìsà n tóká síwájú sí i ní kẹkéré. Àwọn idánimò àsotèlẹ onírúurú tí ó ní í se pèlú àwọn ìgbésè onírúurú iparun Róòmù abòrìsà ni àwọn idákòró àsotèlẹ tí n jẹ kí akékòó àsotèlẹ lè mọ Ọrọ àsotèlẹ Ọlórùn. Ní imúşè esè kerinlá ti Dánièli mọkànlá, Róòmù fi iran náà múlẹ, ọkan nínú àwọn ọnà tí ó sì fi n se èyí gan-an ni nípasè isubú rẹ. Esè náà sọ pé, “àwọn ọlọsà lára èniyàn rẹ yóò gbé ara wọn ga láti fi iran náà múlẹ; sùgbòn wọn yóò şubú.”

Nígbà tí àwọn ọkọ ojú omi Kittímù bá kọlu Róòmù, tí ó sì tẹ lé e nípa kọlu apá gúúsù, kò rí bí ti isáájú tàbí ti ikeyin, nítórí láti ibẹ lọ a n fi isubú agbára Róòmù hàn. Àwọn ipè mèrin àkókò nínú àwọn ipè méje ti Ifihàn tí a rí nínú orí keje sàpèjúwe ní pátó àwọn agbára nílá mèrin tí ní ikeyin mú iparí wá fún Róòmù Ìwò-Oòrùn ní ọdún 476. A fi iran náà múlẹ nígbà tí àwọn ọlọsà nínú àwọn èniyàn rẹ gbé ara wọn ga, tí wọn sì şubú. A n se àfihàn iran àsotèlẹ náà lóri itelẹ isubú Róòmù. Róòmù keferi ti Ìwò-Oòrùn şubú láti 330 tí tí dé 538. Róòmù Páápà şubú ní 1798. Nínú itàn ipè karùn-ún àti ipè kẹfà, Róòmù Ìlà-Oòrùn şubú sí ọwọ àwọn Tòòkì Ọtómáni ní 1453. Àwọn isubú méta wònyí jẹ apá kan nínú iran tí a fi àwọn ọlọsà nínú àwọn èniyàn rẹ múlẹ.

Esè náà sọ pé, “àwọn ọlọsà àwọn èniyàn rẹ yóò gbé ara wọn ga láti fi mú iran náà dúró; sùgbòn wọn yóò şubú.” Láti ọdún 31 şáájú ibi Kristi tí tí dé 330, Róòmù kèfèrí “gbé ara wọn ga” nínú ipò gíga wọn lóri ayé. Láti 330 tí tí dé 538, Róòmù kèfèrí şubú kúrò ní ipò rẹ láti pèsè ọnà fún ọkùnrin esè láti jókòó sínú tẹnpili Ọlórùn, ní fifi ara rẹ hàn pé òun jẹ Ọlórùn. Láti 538 tí tí dé 1798, agbára pòòpù “gbé ara wọn ga,” àti ní 1798 wọn şubú. Láti ọdún 31 şáájú ibi Kristi tí tí dé 330, Róòmù Ìwò-Oòrùn “gbé ara rẹ ga” pé òun ni àárín ijoba Róòmù, àti láti 330 tí tí dé 476, ó şubú. Ní 330, Kónsítántínù gbé e ga pé Kónsítántínòpù ni àárín Róòmù Ìlà-Oòrùn, àti ní 1453, Róòmù Ìlà-Oòrùn şubú. Àwọn àkókò ti onírúurú àfihàn Róòmù, ọkọọkan wọn ní àkókò kan níbi tí Róòmù ti gbé ara rẹ ga, lẹyìn èyí ni àkókò kan tí n şàfihàn isubú rẹ, nítórí “àwọn ọlọsà àwọn èniyàn rẹ yóò gbé ara wọn ga láti fi mú iran náà dúró; sùgbòn wọn yóò şubú.”

Ọrọ Héberù tí a tùmò sí “àwọn ọlọsà” dára jù lọ kí a tùmò ó sí “àwọn apanirun” nítórí ó bá itumò àkókò ti gbòngbò ọrọ náà mu dáadàa jù lọ—eyíni ni láti fọ ya tàbí láti dá rú—kí í se “àwọn ọlọsà” nikan pére (èyí tí ó n tọka sí jíjì). Ọrọ náà n tọka sí àwọn tí n fọ ààlà, òfin, tàbí májẹmú, kí í se àwọn tí n jí ohun-iní nikan. Róòmù ni apanirun nínú àsotèlẹ Bíbèli, bí ó tilẹ jẹ pé a tùmò ó sí “àwọn ọlọsà” nínú esè kerinlá. Nínú Dánièli orí keji, Róòmù ni ijoba irin, lẹyìn náà, nínú orí keje, ẹranko kerin náà náà sì jẹ Róòmù.

Lẹyìn èyí ni mo rí nínú àwọn iran alẹ, sì kiyèsí i, ẹranko kerin kan, ẹrù àti ibanújé, tí ó sì lágbára gidigidi; ó sì ni eyin irin nílá: ó jẹun, ó fọ sí wẹwẹ, ó sì fi esè rẹ tẹ ohun tí ó şẹkù mólẹ: ó yàtò sí gbogbo àwọn ẹranko tí ó şáájú rẹ; ó sì ní iwò mẹwàá. Danieli 7:7.

